

ЕЗИКОВА КУЛТУРА / LANGUAGE CULTURE

ЗАСИЛЕНА, МОДНА УПОТРЕБА НА ВМЪКНАТО ДА [НАИСТИНА Е ТАКА]

ХРИСТО СТАМЕНОВ

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

chstamenov@abv.bg; stamenov@uni-sofia.bg

Тази бележка има за цел да привлече вниманието към едно реторично средство, което напоследък е популярно в публичното говорене. Става дума за вмъкването на (*и*) *да* като отделна интонационна група непосредствено преди или в началото на просто изречение или повтарянето му пред всяко от верига прости изречения с прагматичната цел да накара слушателя да повярва в казаното или в някои случаи да установи връзка с казаното преди.

Ключови думи: функции на *да*, емфаза, метаязикова употреба, дискурс, модалност, прагматика

A NEW FASHIONABLE USE OF PARENTHETICAL ДА [НАИСТИНА Е ТАКА] (YES [INDEED, THIS IS SO])

CHRISTO STAMENOV

SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

chstamenov@abv.bg; stamenov@uni-sofia.bg

The goal of this notice is to draw the attention to a rhetorical device, currently gaining some popularity in public speech. It consists of pre-posing (*i*) *da* [‘(and) yes’] as a separate intonation group before a clause or its repetition before a series of clauses, with the pragmatic purpose of making the listener believe in what follows [‘yes indeed, this is so’] and in some cases maintaining links with what has already been said.

Keywords: functions of *da*, emphasis, metalinguistic use, discourse, modality, pragmatics

Мисля, че всеки би се съгласил колко важна е малката думичка *да*¹. А също така, че тя заема особено място сред безкрайното и отворено множество на думите в езика. Тук имам предвид не подчинителния съюз *да*,

нито частицата за изразяване на подбуда, условие и др. (виж по-подробно описанието на *да* в *Речник на българския език*, т. 3, София, БАН, 1981), а една употреба, която пряко произтича от основното значение и функция на *да*. А то е не да назовава предмет, действие или качество, както повечето пълнозначни думи в езика, а да осъществява речевия акт на съгласие с нещо, потвърждаване на нещо, даване на положителен отговор на някакъв въпрос. *Да* (заедно с *не*) е най-пряк лексикален израз на една от двете стойности на категорията *полярност* (положителна/отрицателна). *Да* често е дума изречение, дума изказ. Не е изненадващо, че тази дума се отнася към трудната за дефиниране и предизвикваща спорове категория (част на речта) на частиците.

Напоследък в публичното говорене, особено по медиите, се забелязва една нова употреба на *да*. Тя се състои във вмъкването на *да*, понякога и по средата на изречението, непосредствено преди това, което говорещият иска да изтъкне като нещо важно, да убеди слушателите си, че това наистина е така или пък да признае, че казаното е вярно. Това *да* е като едно парентетично цяло изречение, означаващо приблизително „Да, наистина е така“, „Да, признавам, че е така“. Затова вмъкнатото *да* винаги носи ударение и има свой собствен интонационен контур, показващ, между другото, и незавършеност, това, че следва още нещо. Интонационно то е отделено с кратки паузи, а в писмената реч се огражда със запетаи. Най-често (*и*) *да* се произнася отривисто и енергично.

Това *да* често факултативно се предхожда от основния съчинителен съюз *и*, който не носи ударение и образува с *да* една интонационна група с ударение върху втората сричка. Съюзът *и* може да подсказва смислова връзка с предходния контекст, но такава връзка невинаги е очевидна.

Ето и някои съвсем скорошни примери:

... *защото, ДА, направихме грешки*... (в изявление на политик в телевизионни новини);

... *откривате, че, ДА, синтаксисът е* [еди-какво си]... (лингвист на езиковедска конференция).

Примерите показват, че ако мисълта, която се предхожда от (*и*) *да*, е изразена от подчинено изречение, въведено с подчинителен съюз (в случая *че* и относителното местоимение *защото*), то се явява след него.

Понякога чуваме цяла верига от съчинително свързани изречения, въведени с *и да*:

... *и да*, [еди-какво си], *и да*, [еди-какво си], *и да*, [еди-какво си]...

Вече казахме, че появата на съюза *и* е факултативна и при неговото отсъствие връзката между изреченията просто ще бъде безсъюзна. Това (*и*) *да* напоследък е любим реторичен похват на някои политици и публични

личности. То изразява опит, не непременно осъзнат, за демонстриране на диалогичност със слушателите. Рекламистите вече също са открили това *и да* и то започва да се появява в някои реклами под формата на въвеждащ израз, чрез който се добавя важна характеристика на рекламирания продукт.

Вече подсказвахме каква е семантиката на това (*и да*) чрез парафразите „Да, наистина е така“, „Да, признавам, че е така“. Това е някаква разновидност на описаната във вече цитирания речник употреба, дадена под номер 2: ‘Обикн. при повтаряне на предходно изречение или части от него: а) За наблягане върху някакъв факт или твърдение, изказани в предходното изречение; действително, наистина, разбира се... б) За потвърждаване и наблягане на факт, за който лицето, което говори, си спомня или се досеща’. В плана на лингвистичната прагматика това (*и да*) цели да покаже увереност на говорещия в това, което казва, и стремеж слушателят да бъде убеден в казаното. От гледна точка на организацията на текста (*и да*) допринася за постигането на свързаност на текста. Това личи и от възможната поява на съюза *и*. В стилистично отношение на този етап бих определил това (*и да*) като знак за модно публично говорене. Предпочитанието към този начин на изразяване може да се свърже и с много пропагандираното, особено в западния свят, наблягане на позитивността в мисленето и говоренето.

На базата на основното значение на *да* видяхме нюанси, разновидности, които вървят със съответните интонационни разлики и които перифразирахме като „Да, наистина е така“ [убеждаване на събеседника]; „Да, така е“ [съгласие с предходното]. Може да се добави и „Да бе, сетих се“ [вмъкване на нещо припомнено] като в *А, да, днес ходих и до аптеката* (пример на Ал. Шурбанов). Формулата *и да* може да стои в началото на сложни изречения, например условни: *И да, ако [X], то [Y]*.

В личен разговор М. Ковачева набляга на факта, че това *да* е метаизказване, много подобно на употребата на *защото* в *Побързай, защото имам важна работа*, където *защото* всъщност не въвежда причина, а оправдава репликата *Побързай* (казвам ти да бързаш, защото...). Тук се наблюдава превключване от език към метаезик – то намира формален израз в невключването на (*и да*) в синтактичната структура на изречението, което е предмет на коментар, и в интонационната му отделеност. М. Ковачева ми предложи и следният интересен пример от немски език: *Das ist ja keine gute Idee*. [‘Това е ДА недобра идея’], където се сблъскват утвърждаване и отрицание, без това да води до противоречие, защото те са на различни равнища – езиково и метаезиково: *да*-то утвърждава цялата пропозиция, която съдържа отрицание.

Не е изненадващо, че могат да се намерят подобни метаупотреби и на частицата *не*, като в следния пример от Българския национален корпус, отново предоставен ми от М. Ковачева:

Някой избива хора. Само някои хора. Не. Не някои хора. Определени хора. Определени, много специфични хора.

Съвсем наскоро попаднах и на следния пример в интернет: *И не, това не е опорна точка...*, където *и не* отрича предполагаемото, неизречено възражение срещу казаното и квалифицирането му като „опорна точка“. Паралелизмът с обратен знак с (*и*) *да* и възпроизвеждането на същия модел са очевидни.

Определихме разглежданата тук употреба на (*и*) *да* като модна и характерна за публичното говорене. Хората се различават по реакциите си към новостите в езиковите употреби, както и по оценката си за тях и по това дали са готови да ги приемат и да започнат да ги употребяват в собствената си реч. Това може би най-много се проявява по отношение на новопоявилите се думи, в днешно време обикновено заемки от английски, но важи и за по-големи езикови обрати, нови клишета или граматически особености, както показва и тази бележка. Двете крайни позиции са ясни. Едни хора смятат, че новостите са отклонения от приетото правилно говорене, че те развалят и загрозяват езика и не биха (или поне мислят, че не биха) ги възприели в собствената си реч. Такова нещо им се струва папагалско и дори недостойно. Обратно, други са готови да възприемат езиковите новости, особено ако ги чуват от хора, на които биха искали, може би подсъзнателно, да подражават и да приличат поне в някое отношение, да бъдат и те „готини“ като тях. Слагам думата *готини* в кавички, защото още не съм готов да приема преминаването ѝ от жаргонната към общоупотребимата лексика, което също наблюдаваме напоследък в езика на медиите. Съществува, разбира се, и някаква по-умерена позиция, златната среда, която обикновено се оказва правилната. Тя лесно може да се защити като едно, най-общо казано, правилно решение. За съжаление обаче, конкретният избор и решението по отношение на всяка отделна употреба в езика не са толкова лесни, защото зависят от много и разнообразни фактори. Невинаги е лесно да се прояви вкус и езиков усет (нещо, което се възпитава от добрите образци на говорене и писане), за да се избере подходящият израз за съответния случай, за съответния предмет на говорене и за конкретната ситуация на общуване.

Основната цел на тази езикова бележка е да привлече вниманието към засилената употреба на (*и*) *да* и превръщането ѝ в моден реторичен похват, в който може да се види едновременното съчетаване на прагматични и модални функции (убеждаване на слушателя/събеседника) и текстообразуващи (свързващи) функции в дискурса.

БЕЛЕЖКА / NOTE

¹ Дълга благодарност на Вл. Игнатов, М. Ковачева, А. Стоевски и Ал. Шурбанов, които отделиха от времето си и се запознаха с предварителния вариант на този текст и което е по-важно, предложиха коментари и допълнения.

✉ *Доц. д-р Христо Стаменов*
Катедра „Англицистика и американистика“
Факултет по класически и нови филологии
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
бул. „Цар Освободител“ 15, 1504 София, България

✉ *Assoc. Prof. Christo Stamenov, PhD*
Department of English and American Studies
Faculty of Classical and Modern Philology
Sofia University “St. Kliment Ohridski”
15 Tsar Osvoboditel Blv., 1504 Sofia, Bulgaria

Публикувано: 30 декември 2021

Published: 30 December 2021